

Venäjällä puhutut muut kielet

Jekaterina Protasova

Venäjän liittovaltion alueen viralliseksi kieleksi on vahvistettu venäjä liittovaltion perustuslaissa, laissa Venäjän liittovaltion valtionkielestä (2005) sekä laissa Venäjän liittovaltion kansojen kielestä (1991, täydennetty versio 1998). Venäjää taitamattomille tarjotaan tulkkaus- ja käännöspalveluita määritellyissä tilanteissa. Liittovaltioon kuuluvien kansojen kielet ovat Venäjän valtion kansallisomaisuutta ja valtion suojeluksessa. Valtio tukee kansalliskielten sekä kaksi- ja monikielisyyden kehitystä eikä salli mihinkään vähemmistökieleen kohdistuvaa negatiivista propagandaa tai alentamista, rajoituksia tai etuoikeuksia kielten käytössä. Venäjän liittovaltion kansalaisilla on oikeus saada pääasiallinen yleissivistyksensä äidinkielellään. Heillä on myös oikeus valita koulutuskielensä koulujärjestelmän tarjoamien mahdollisuuksien rajoissa. Vastaavasti valtio on sitoutunut perustamaan välttämättömät koulutuslaitokset ja olosuhteet niiden toiminnalle. Liittovaltion muodostavia tasavaltoja pidetään valtioina, ja ne laativat omat

virallisia kieliä koskevat lakinsa. Myös kaikki Venäjän toimielimet voivat soveltaa lakeja ja oikeustoimia kansalaisoikeuksien suojelemiseksi kieltä koskevissa kysymyksissä – käyttökielen, kasvatustien, opetuskielen ja luovan kielen vallinnan tulee olla vapaata. Taataan kielipolitiikka, joka tähtää kaikkien Venäjän kansojen kielten suojelemiseen, kehittämiseen ja opetukseen valtion rajojen sisäpuolella. Tärkeimmät viralliset asiakirjat julkaistaan venäjäksi, tasavalloissa myös niiden valtiollisilla kielillä. Virkakielet ovat venäjä, tasavaltojen viralliset kielet ja liittovaltiossa puhutut kansankielet alueilla, joilla näiden kielten puhujia asuu yhtenäisinä ryhminä. Vuonna 2002 presidentti Putin allekirjoitti lisäyksen, jonka mukaan valtionkielen ja tasavaltojen virallisten kielten aakkoset perustuvat kyrilliseen kirjaimistoon; muut vaihtoehdot voidaan sallia vain liittovaltion lailla. Näin ollen siirtyminen latinalaisiin aakkosiin on mahdotonta (tätä suunniteltiin esimerkiksi Tšetšeniassa ja Tatarstanissa).

Venäjällä puhutaan kaikkiaan yli 160 kieltä (vuoden 2002 väestönlaskennan mukaan). Yli 100 kieltä on endeemisiä, ja monia niistä uhkaa katoaminen (esimerkiksi mainittakoon aleutti tai orokki). Mitä lähemmäs alkuperäiskansat vedetään mukaan nykyaikaiseen yhteiskuntaan, sitä useammin on heidän kielissään venäjämäisiä peräisin olevia lainasanoja tai jopa anglismeja, jotka ovat tulleet kieleen venäjän kautta, ja sitä kauemmas kansat ajautuvat perinteisestä elämäntavasta ja niin ollen tarvitsevat yhä vähemmän omaa sanastoaan ja tapojaan.

Venäjällä käytetään noin sataa indoeurooppalaista kieltä, paljon altailaiseen ja uralilaiseen kieliryhmään kuuluvia kieliä sekä kaukasialaisia, tšuktšilais-kamtšatkalaisia ja paleosiperialaisia kieliä. Jiddiš tai romanokielet ovat riippumattomia puhujiensa elinpaikasta. Muiden valtioiden kielistä Venäjän alueella käytetään azerbaidžania, armeniaa, valkovenäjää, bulgariaa, vietnamia, kreikkaa, grusuaa, kazakkaa, kirgiisiä, kiinaa, saksaa, latviaa, liettuaa, ukrainaa, suomea, viroa jne. Nämä kielet voivat käyttää omia aakkosiaan. Kaikkia kirjakieliä opetetaan kouluissa. Joillakin kielillä ei vielä nykyäänkään ole kirjakieltä, esimerkiksi Dagestanin andilla, botlihilla tai gogoberilla, ja niiden puhujat käyttävät kyrillistä aakkostoa virallisissa yhteyksissä, esimerkiksi armeijassa. Joidenkin kielten puhujia on hyvin vähän, kuten esimerkiksi Siperiassa puhuttavan keetin (noin 1000 kielenpuhujaa). Joitain vähemmistökieliä taas käytetään kansallisuuksien välisen kommunikaation kielinä, esimerkiksi jakuuttia Siperiassa.

Viimeisimmässä väestönlaskennassa, jota kylläkin rasittavat sekä poliittiset, lingvistiset että demografiset epätarkkuudet, on havaittavissa paljastava kehitys suuntaus: ihmiset ilmoittivat äidinkielenkseen parhaiten osaamansa kielen sijasta sen, johon halusivat indentifioitua. Tämän väestölaskennan mukaan 79,8 % on venäläisiä. Muiden kansallisuuksien jakauma on seuraava: tataareja 20 %, ukrainalaisia 10,6 % baškiireja 6 %, tšuvasšeja 5,9 %, tšetseenejä 4,9 %, armenialaisia 4,1 %, mordvalaisia 3 %, avaareja 2,9 %, valkovenäläisiä 2,9 %, kazakkeja 2,4 %, udmurteja 2,3 %, azerbaidžanilaisia 2,2 %, mareja 2,2 %, saksalaisia 2,1 %, kabardeja 1,9 %, osseetteja 1,8 %, dargineja 1,8 %, burjaatteja 1,6 %, jakuutteja 1,6 %, kumykkeja 1,5 %, inguušeja 1,5 %, lezgejä 1,5 % ja muita 15,3 % (www.perepis2002.ru).

Kansallisen koulutuspolitiikan modernisoinnissa pyritään huomioimaan väestön kansallinen identifioituminen ja yhteiskunnan etnokulttuurinen moninaisuus. Uusi koulutuspolitiikka pyrkii vastaamaan yhteiskunnassa lisääntyvään etniseen ja kansalliseen ksenofobiaan, ja jopa

terrorismin, ja kasvattamaan oppilaisa sosiaalisesti vastuuntuntoista ja suvaitsevaista asennetta, jossa yhdistyvät paikallisen, yleisvenäläisen ja maailman kulttuurin elementit, ja joka suhtautuu torjuvasti nationalismiin ja uskonnollisiin ääri-
liikkeisiin. Venäläisen kansalaisyhteisön tulee muotoutua kulttuurien dialogin perustalle sekä liittovaltion ja kansallisten kulttuurien rinnakkaiselle. On vakuutettu, että Venäjän koulutusjärjestelmän tulee olla yhtenäinen ja sen tulee rakentua etnisten kulttuurien ja yleisvenäläisen identiteetin yhdistymiselle, tasavertaisille mahdollisuuksille saada laadukasta opetusta, joka ottaa huomioon asuma-alueen ja kansallisuuden erityispiirteet ja jossa yhdistyvät opetuksen kansalliset ja alueelliset ja liittovaltiolliset sisällöt. Tätä varten on välttämätöntä uudistaa etnokulttuurisen kasvatuksen sisältöjä ja tekniikoita, kehittää pakolais- ja maahanmuuttajalasten kansallisten kielten opetuksen organisatorisia ja metodologisia muotoja, sekä edistää suvaitsevaisuutta positiivisilla asenteilla.

Erilaisissa kansallisissa ja alueellisissa koulutusmuodoissa on ollut omat venäjän ja kansallisen kielen opetustraditionsa, keskinäiset suhteensa, ja niiden käyttöä opetuksessa arvotetaan eri tavoin. Myös venäjänkielinen väestö on suhtautunut eri tavoin kansallisten kielten omaksumiseen: joillain alueella välinpitämättömästi, toisilla taas on ryhdytty aktiivisesti kaksikieliseksi, kolmansilla taas assimiloitunut. Kieliä on myös käytetty eri yhteiskunnan aloilla ja alueilla: joillain alueilla venäjää puhuvat kuuluivat teollisuuden työntekijöihin tai tieteellis-tekniseen intelligentsijaan, ja paikallinen väestö keskittyi maanviljelykseen, humanistisiin tieteisiin ja kulttuuriin. Koulutuksen tarjonnalla, opetuskielillä ja henkilökohtaisella kiinnostuksella lisäkoulutukseen oli suuri merkitys. Sen enempää kansalliset kielet kuin venäjäkään eivät ole voineet kehittyä ilman yhteyksiä humanististen alojen korkeasti koulutettuihin työntekijöihin. Monikulttuurisissa asutuskeskuksissa, etenkin suurissa kaupungeissa, joissa siteet hallitsevaan kulttuuriin olivat kiinteimmät, venäjän kielen käyttö on suorastaan välttämätön ehto henkiin-

jäämiselle, kansallisuuksien väliselle kommunikaatiolle. Kulttuurit ovat yleensä eklektisiä, erilaisista elementeistä koostuvia.

Moskovan ihmisoikeusviraston analyysin mukaan vuoden 2005 ensimmäisellä puoliskolla 50–60 % venäläisistä tukee ksenofobisia iskulauseita. Negatiivisia tunteita herättävät eniten tšetšeenit (14,8 %), azerbaidžanit (5,1 %), armenialaiset (4,1 %), kaukasialaiset ylipäänsä (6,0 %), romanit (5,1 %), juutalaiset (2,5 %). Lisäksi 40–60 % väestöstä vastustaa maahanmuuttoa, mutta jopa 70 % kannattaa venäjänkielisen väestön maahanmuuttoa. Venäläinen yhteisö suhtautuu maahanmuuttajiin monin rajoituksin. Levada-keskuksen tilastojen mukaan hieman alle puolet väestöstä kannattaa maahanmuuttajien liiketoiminnan tai valtion virkoihin pääsyn rajoittamista. Erityisen negatiivisesti suhtaudutaan etnisiin ryhmiin, esimerkiksi Kaukasukselta tai Keski-Aasiasta tuleviin maahanmuuttajiin. Vain 10 % ei vastusta sellaisia maahanmuuttajia, jotka ovat valmiita hakemaan Venäjän kansalaisuutta ja jäämään maahan pysyvästi; 15 % kannattaa väliaikaisen työvoiman vastaanottamista ja vain 8 % kannattaa täysin avointa maahanmuuttoa.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen sekä venäjän- että muunkielisten maahanmuuttajien virta entisen Neuvostoliiton alueilta Venäjälle kasvoi. Erityisen paljon uutta väestöä tuli suurkaupunkeihin, ennen kaikkea Moskovaan. Vuoden 1989 väestönlaskennan mukaan kaupungissa oli 8,97 miljoonaa asukasta, mutta vuonna 2002 pelkästään virallisesti kaupunkiin rekisteröityneitä oli jo 10,36 miljoonaa. Sitä mukaa kun kaupungin alkuperäisväestö alkoi vähentyä luonnollisen ikäjakauman myötä, sen monikansallisuus kasvoi lähinnä armenialaisten, azerbaidžanilaisten ja gruusialaisten myötä. Jos Moskovaan ennen muutti aktiivisia, hyvin toimeentulevia, koulutettuja ja maahanmuuttoon valmistautuneita ihmisiä, niin viime vuosina yhä enemmän on saapunut niitä, jotka eivät ole kestäneet kotipaikkansa karuja olosuhteita. Lähes puolet viimeaikaisista maahanmuuttajista työskentelee liike-elämän, palvelujen tai kaupan parissa. He osaavat vähemmän venäjää ja heidän koulutustasonsa on

matalampi. Onkin ehdotettu, että Moskovassa aloitettaisiin tarkempi etnisyyteen keskittyvä politiikka, joka tähtäisi vieraskielisen väestön integroimiseen, sosiaalis-kulttuuristen siteiden ja yhteistyön vahvistamiseen, kansalaisten yhdistymiseen ja etnisten ryhmien integraatioon. Vastaavia identiteetin muuttumisprosesseja tapahtui aikoinaan myös Pietarissa/Petrogradissa/Leningradissa: kaupungin vallankumousta edeltävien asukkaiden muutos vallankumouksen jälkeiseksi leningradilaisiksi piirityksen aikana ja edelleen nykyiseksi ”Pietari-kansallisuudeksi”, jota sosiologit, psykologit ja pedagogit lanseeraavat.

Moskovassa asuu 168 eri kansallisuuden edustajia, joista monet ovat sukupolvien ajan säilyttäneet oman kulttuurinsa elementtejä – tavat, pukeutumisen ja ruoat, kielen, laulut ja kansanperinteen. Venäläisiä on miltei 9 miljoonaa (85%), ukrainalaisia 254 000, tataareja 166 000, armenialaisia 124 000, azerbaidžanilaisia 96 000, juutalaisia 79 000, valkovenäläisiä 59 000, gruusialaisia 54 000; 417 000 ei ilmoittanut kansallisuuttaan. Pienimpiä kansallisuuksia ovat esimerkiksi karaiimit (300), avaarit (6), ahvahit (1), bagulalit (2), bežtalaiset (1), hunzibit (5), didot (6), karatalaiset (5), tindalit (2), tšamalalit (1), latgalit (7), nganasanit (3) ja negidalit (3).

Moskovassa puhutut muut kielet kuuluvat määrätyille etnisille ryhmille, ja joillakin on pitkä moskovalainen historia (tataarit, armenialaiset, gruusialaiset, puolalaiset, saksalaiset, juutalaiset, liettualaiset, valkovenäläiset jne). Monet näistä ryhmistä ovat pienentyneet, mutta toiset taas ovat huomattavasti kasvaneet viimeisten 10–15 vuoden aikana. Joidenkin historia liittyy Neuvostoliiton hajoamiseen (mm. tadžikit, azerbaidžanilaiset, entisistä neuvostotasavalloista peräisin olevat venäjänkieliset), toisten taas sotilaallisiin konflikteihin (afgaanit, tšetšeenit), kolmansien taas viisumijärjestelmän vapautumiseen ja työnhakuun (vietnamilaiset, kiinalaiset, korealaiset). Moskovan vieraskielinen diaspora, jossa eri kielenpuhujaryhmien koko saattaa vaihdella muutamasta kymmenestä kielenpuhujasta muutamaankin miljoonaan, liittyy vieraskielisen

kommunikaation infrastruktuurin kehitykseen. Kieliryhmien edustajat eivät ainoastaan tutustu ja kommunikoi oman ryhmänsä sisällä, vaan perustavat myös omia kulttuurikeskuksiaan, joissa on konsertteja, elokuvanäytöksiä, kirjastoja, asianajopalveluita maahanmuuttajille omalla kielellä tai venäjäksi sekä oman kielen kurseja alle kouluikäisille lapsille tai koululaisille. On myös vähemmistöryhmien kauppoja, joissa myydään kullekin ryhmälle välttämättömiä tuotteita, metropoleista (kunkin alueen keskuksesta, joissa kulloinenkin kieli ja kulttuuri ovat hallitsevassa asemassa tai keskeisiä) tuodaan kirjoja, musiikkia, ruokatarvikkeita, rituaalisia esineitä jne. Julkaistaan myös etnopsykologista kirjallisuutta.

Sekä Venäjän hallitus että Moskovan kaupunginhallitus ovat koostumukseltaan monietnisiä. Televisio-ohjelmaan *Lednikovyi period* (Jääkausi), kuten myös moniin muihin venäläisiin televisio-ohjelmiin, osallistuu jopa 10 kansallisuuden edustajia. Televisiokuuluttajat ovat ulkonäöltään ja etniseltä syntyperältään erilaisia; monet vitsit ovat myös etnisesti värittyneitä. Venäjää murtaen puhuva, Dagestanista kotoisin oleva radiotoimittaja Ramazan Alibekovitš Rabadanov hyödyntää suosiotaan tuodakseen julki omalaatuiset mielipiteensä maailmanmenosta (joskus naiivit, toisinaan kiinnostavat, erityisesti käsitellessään miehen ja naisen käyttäytymistä

itäiseen tapaan, eikä tietopohjan tarkkuus ole koskaan ensimmäinen huolenaihe, mutta tämä puute korvataan runsailla tunteilla). Näin katsojat näkevät kaiken toisesta näkökulmasta.

Projektin *Imja Rossija* historialliset henkilöt eivät kaikki olleet syntyperäisiä venäläisiä. Tekemässämme kyselytutkimuksessa Moskovan opettajien parissa ilmeni, että heistä jokaisella oli muutama ystävä, joiden kansallisuus eroaa heidän omastaan, vaikka hyvin monet eivät erota Venäjän alueen kansoja lähiulkomaiden kansoista eivätkä osaa nimetä liittovaltion alueen etnisiä kansallisuuksia. On kiinnostavaa, että suurin osa oli halukas tutustumaan toisiin kulttuureihin, kertomaan niistä ja käyttämään näitä opetuksessa (esimerkiksi esineitä, ruokatarvikkeita, musiikkia jne.), mutta sen sijaan valmius suhtautua suvaitsevaisesti toisten kulttuurien tapoihin oli vähäinen. Maahanmuuttoa vastustava keskustelu Venäjällä on samanlaista kuin muissakin maissa. Koulutuksen tasolla valmistellaan laajamittaista ohjelmaa muunkielisten lasten integroimiseksi muun muassa UNESCO:n suojeluksessa, mutta ajatus maahanmuuttajien oman kielen tukemisesta ei ole laajalle levinnyt. Etniset yhteisöt hoitavat osaltaan myös kasvatus- ja koulutustehtäviä, mutta varsinainen opetus halutaan pikemminkin saada venäjäksi.

Venäjän kielestä suomentanut Hanna Ruutu.